

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України **Шевченко Галини Павлівни**

на дисертаційне дослідження Жаровської Олени Петрівни «Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

Трагічні події в Україні, які пов'язані з агресією Росії, значно загострили проблему виховання патріотизму у підростаючих поколіннях, у дорослого населення, у студентської молоді. Доречно навести сьогодні слова Д. Кенеді, який говорив: "Не запитуй, що твоя Батьківщина може зробити для тебе, - запитай, що ти можеш зробити для своєї Батьківщини". Кожна історична епоха формувала духовно-моральні ідеали людини-патріота, здатного до праці на благо рідної землі, здатного до її захисту, до самопожертви. Ідеалом людини вважався громадянин, який володів багатством духовної культури, пов'язував особистісні інтереси з державними, захищав моральні устої держави. Тож актуальність теми дисертаційного дослідження Жаровської Олени Петрівни безперечна.

У дисертації чітко визначено категоріальний апарат дослідження і у відповідності до висунутих завдань побудована логіка дослідження, яке представлено у вигляді трьох розділів – теоретичного, діагностичного та експериментального, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел, який складає 328 найменувань та 10 додатків.

Цінність будь-якої дисертації визначається науковою новизною дослідження. Авторка зазначає, що вперше нею теоретично обґрунтовані педагогічні умови патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету (використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою патріотичного виховання студентів; залучення студентської молоді до участі у соціально-значимих проектах патріотичного спрямування; активне вивчення майбутніми учителями національно-культурної спадщини українського народу); розроблено модель

патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету. Розкрито сутність і зміст патріотичного виховання студентів, визначено критерії і показники патріотичної вихованості студентів педагогічного університету.

Звертає на себе увагу і практична спрямованість результатів дослідження, що проявилася у розробці і виборі комплексу різнобарвних методів і методик, які сприяють ефективному вирішенню проблеми формування у студентської молоді (майбутніх учителів) патріотичної вихованості, яка є своєрідним фундаментом активного дієвого патріотизму. Власне, дисертантка стверджує думку, що любов до Батьківщини, освячена віковою спадщиною, релігійними чи народними традиціями, героїчними сторінками, літературою, наукою, мистецтвом, як і будь-яка любов, не предмет для самозаспокоєння. Діяльнісна, жива любов виражається в повсякденній копіткій, важкій праці, а часом монотонній і нудній роботі, виявляється в бажанні приносити користь, використовувати своє покликання так, щоб сприяти процвітанню Батьківщини, піклуючись про підвищення матеріального й духовного добробуту, удосконалюючи свою школу, університет, село, місто, державний лад.

Аналіз теоретичного розділу, який присвячений розкриттю патріотичного виховання майбутніх учителів як філософська, соціальна та психологічна проблема свідчить про глибокі знання дисертантки у галузі патріотичного виховання і здібність до критичного аналізу значної кількості наукової літератури. Це дало їй можливість визначити ціннісні основи процесу формування патріотичного виховання у студентів педагогічного університету з урахуванням сучасного стану і тенденцій розвитку професійної освіти.

Цінним в дослідженні є здібність авторки висловлювати своє бачення процесу патріотичного виховання у вищій школі як цілісної педагогічної системи, що формує культурні фактори та механізми, його характерні особливості у складній сукупності полікультурних чинників, процесів і соціокультурного середовища.

Заслуговує на схвалення і те, що Жаровська Олена Петрівна, аналізуючи різні підходи щодо патріотичного виховання, переконливо обґрунтовує наукову доцільність власної позиції стосовно необхідності

виокремити його суттєві риси. Так, предметом її аналізу є категорії: національна ідея; національна культура; рідна мова; історія народу і держави; самовизначення; категорія Батьківщини, феномени Майдану та Небесної сотні. Результатом патріотичного виховання є формування нового образу людини-патріота України, що діє на основі національних та європейських цінностей: поваги до національних символів; участі у громадсько-політичному житті країни; верховенства права; толерантного ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, готовності захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

З достатньо виваженою науковою аргументованістю дисертантка розкрила один із найбільш ефективних шляхів формування патріотичної вихованості, як цінності, створення інтерактивного освітньо-виховного середовища, де студенти виявляють себе як громадяни й патріоти, гармонійно проходять рівні самоідентифікації й інтеріоризації цінностей патріотизму. В межах освітнього закладу створюється середовище, що формує патріотичну позицію студентів. Результатом патріотичного виховання студентів педагогічного університету автором було визначено категорію патріотичної вихованості майбутніх учителів.

Для проведення діагностики патріотичної вихованості майбутніх педагогів дисертанткою визначені критерії, показники та рівні патріотичної вихованості майбутніх учителів, що дозволило їй представити сучасний стан патріотичного виховання студентів.

Оцінка патріотичної вихованості та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов патріотичного виховання студентів здійснювалась в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету у процесі формувального експерименту. Для цього проводилося спостереження, анкетування, тестування студентів, спеціальні методики діагностики компонентів патріотичної вихованості, враховувалися результати поточного та міжсесійного контролю. Ефективність запропонованих педагогічних умов доводилася методами математичної статистики.

Матеріали трьох розділів дисертації, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки відкривають перед нами ґрунтовну та широкоаспектну картину сучасного стану, тенденції та перспективи патріотичного виховання студентів педагогічних університетів.

Оцінюючи позитивно виконане дослідження, його беззаперечну теоретичну і практичну значущість, слід висловити певні міркування у дискусійному форматі.

1. На наш погляд, у тексті дисертації порушується логіка викладу матеріалу. В різних розділах авторка повертається до визначення сутності патріотичного виховання. Навряд чи, на наш погляд, доцільно вибрані показники результативності патріотичного виховання (практично-результативний). Їх занадто багато (11 показників с. 122).

2. Представлена модель патріотичного виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного університету надзвичайно важко сприймається як цілісна, завершена побудова надзвичайно складного виховного процесу. Вона не являє собою яскраво скомпонованої системної структури (с.100-121). Хоча на с. 122 модель представлена в рисунку, яку б треба було б подати раніше і всебічно прокоментувати.

3. Теоретико-методологічний блок розробленої дисертанткою моделі патріотичного виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного університету включає низку підходів, серед яких аксіологічний і ціннісний. Невідомо, чим же вони відрізняються.

4. Обґрунтовуючи педагогічні умови патріотичного виховання майбутніх учителів у розділі 3.2, навряд чи доцільно було розписувати пояснення поняття "умова". Ця категорія вже не потребує пояснень. Це стосується і тлумачення "проект" (с. 136).

5. У підрозділі 1.2. представлений різнобічний аналіз освітньо-виховного середовища, проте доцільно було б більш детально зупинитися на культурному просторі університету, художньо-естетичному середовищі, які відіграють виключно значущу роль у вихованні педагога-патріота. Адже, патріотизм – це перш за все, самовіддана праця, яка спрямована на процвітання студентської групи (намагання бути першими в навчанні, в спорті, в художній самодіяльності), естетичне оформлення студентської

аудиторії, студентського гуртожитку, студентського парку тощо. Дієвий патріотизм студентства є основою розквіту навчального закладу і запорукою виховання патріотизму у школярів в процесі майбутньої активної педагогічної діяльності.

Проте ці висловлені міркування не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Автореферат дисертації та публікації автора відображають основний зміст дисертації. На основі всебічного аналізу дисертаційного дослідження слід зазначити, що дисертація за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним й практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам п.п. 11, 12, 13 і 14 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника“, що дає підстави для присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук Жаровській Олені Петрівні за спеціальністю 13.00.07– теорія і методика виховання.

Доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, директор науково-
дослідного інституту духовного розвитку людини,
завідувач кафедри педагогіки

Г.П. Шевченко

Власноручний підпис
стверджую
Начальник загального відділу
Національної академії педагогічних
наук України

Шевченко Г. П.

Кривонос С. О.

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Жаровської Олени Петрівни «Патріотичне виховання студентів
в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету», поданого
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.07 - теорія і методика виховання

Історичний досвід розвитку українського суспільства підтверджує соціальну закономірність - взаємозалежність галузі виховання молоді та його ефективності від змісту та направленості докорінних змін у державі. Ураховуючи нові соціально-політичні реалії й обставини в Україні, все більшої актуальності набуває виховання в учнівській та студентській молоді почуття патріотизму, відданості українському народові, любові до рідної землі, формування активної громадянської позиції. Сьогодні кожен навчальний заклад має стати осередком виховання патріотичних громадян, які готові брати на себе відповідальність, забезпечувати захист і розвиток суверенної, незалежної та демократичної України. Тому патріотичне виховання для усіх освітян є стратегічним завданням, спрямованим на виховання в українській молоді національної самосвідомості, стійкої громадянської позиції.

Для реалізації цього стратегічного завдання необхідна системна робота у дошкільних і позашкільних, загальноосвітніх та професійних навчальних закладах, яку втілюватимуть в життя випускники педагогічних університетів, що пройшли відповідний національно-патріотичний вишкіл. Адже науковцями встановлено, що 40 % від загального обсягу виховних впливів на особистість дитини здійснює освітньо-виховне середовище, в якому вона перебуває, тому з-поміж різних джерел цього впливу (сім'я, однолітки, ЗМІ та ін.) освітні заклади посідають домінуючі позиції.

З огляду на це, дисертаційне дослідження Жаровської Олени Петрівни на тему «Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету» варто визнати актуальним, своєчасним і вкрай необхідним.

Актуальність досліджуваної проблеми, її теоретико-методологічні засади одержали в дисертації належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію. Чітко та достатньо переконливо сформульовані об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. Дисертація Жаровської О. П. складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, що зумовлено характером проведеного дослідження і повною мірою підпорядковано його меті. Загальний обсяг дисертації відповідає нормативним вимогам до обсягу кандидатських дисертацій.

Виходячи з логіки наукового дослідження, автором запропонована оригінальна структура дисертації, яка спочатку розкриває теоретичні аспекти проблеми патріотичного виховання студентів педагогічного університету, з'ясовує реальний стан сформованості почуття патріотизму студентів відповідно до визначених критеріїв, показників і рівнів, а далі - обґрунтовує педагогічні умови та пропонує авторську модель організації патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету. Обрана структура дисертаційної роботи, її змістове та інформаційне наповнення дають підстави вважати її цілісним, логічним і завершеним науковим дослідженням.

Значимість та гострота обраного напрямку дослідження підтверджується низкою суперечностей між:

визнанням пріоритету загальнолюдських та національних цінностей як однієї з головних цілей виховання та відсутністю механізмів формування й збереження патріотичних цінностей у студентів;

необхідністю патріотичного виховання студентів за допомогою використання освітньо-виховного середовища педагогічного університету й недостатньою науково-методичною розробленістю цієї проблеми;

потребою в патріотичному вихованні майбутніх вчителів і орієнтацією на старі форми й методи патріотичного виховання студентської молоді та відсутністю сучасних орієнтирів і нових технологій.

Аналіз наукових праць з проблеми дослідження дозволив Жаровській О. П. дійти висновку, що результатом патріотичного виховання є

формування сучасного українця, якому притаманні національні та європейські цінності високого гатунку, а саме: повага до національної і державної символіки й атрибутики; активна участь у громадсько-політичному житті країни; дотримання верховенства права; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників інших культур; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність держави, сприяти єдності української політичної нації, встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Автор дослідження значну увагу приділила висвітленню патріотичної вихованості як інтегральної цінності та духовно-моральної якості особистості майбутнього учителя, що виявляється: в почутті любові до Батьківщини, духовного зв'язку з нею; моральній відповідальності за долю України та готовності її захищати; вільному національному самовизначенні особистості, свідомому збереженні та примноженні національних духовних цінностей; здатності ефективно здійснювати патріотичне виховання школярів. Це дало змогу виявити специфіку процесу патріотичного виховання, яка, на думку дисертантки, полягає у цілеспрямованому залученні студентів до норм і цінностей демократичного суспільства; створенні в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що моделює суспільство, яке діє за законами демократії; активному залученні студентів до суспільного життя в університеті; дотриманні їхніх прав і свобод; наданні допомоги в набутті та накопиченні особистого національно-патріотичного досвіду, а також досвіду організації патріотичного виховання учнів.

Доведено, що одним з найефективніших шляхів формування патріотичної вихованості студентів є створення в педагогічному університеті інтерактивного освітньо-виховного середовища як цілісної інноваційної комунікативно-технологічної системи, спрямованої на максимальний розвиток особистісного потенціалу кожного студента; забезпечення взаємозв'язку виховного процесу із навчальною та науковою роботою; використання виховного потенціалу навчальних предметів; розробку та реалізацію патріотично зорієнтованого змісту спільної діяльності викладачів і студентів. Це середовище має характеризуватися педагогічно доцільною

цілеспрямованістю, ціннісною зорієнтованістю, відкритістю до суспільства та його проблем, постійним розвитком і самоорганізацією та стати важливим чинником професійного становлення й особистісного розвитку кожного студента. Сутнісними характеристиками освітньо-виховного середовища педагогічного університету дисертантка вважає: багатofакторність, довготривалість, перспективність, комплексність і ступеневість.

Для визначення рівнів сформованості патріотизму студентів університету відповідно до кожного критерію дисертанткою застосовувалися методи педагогічного дослідження: анкетування; тестування, творчі завдання та контрольні роботи з гуманітарних дисциплін; опитувальники; методики діагностування.

Має наукову цінність визначена автором модель патріотичного виховання студентів в умовах освітньо-виховного середовища педагогічного університету, яка містить такі блоки: цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, операційно-технологічний та результативний.

Дисертантка дає ґрунтовну характеристику патріотичному вихованню студентів педагогічного університету, ефективність якого підвищується за таких педагогічних умов: використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою патріотичного виховання студентів; залучення студентської молоді до участі в соціально-значимих проектах патріотичного спрямування; активне вивчення майбутніми учителями національно-культурної спадщини українського народу.

Важливо підкреслити, що дисертанткою здійснена ґрунтовна перевірка виявлених педагогічних умов на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Фактологічний матеріал, отриманий наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту, дозволив дисертантці зробити висновок, що запропоновані нею методики реалізації педагогічних умов патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету та діагностування рівнів їхньої патріотичної вихованості є ефективними та можуть бути використані у виховній системі вищої педагогічної освіти.

На позитивну оцінку заслуговує практична спрямованість рецензованого дослідження, адже його результати впроваджено у навчальний процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Миколаївського національного педагогічного університету імені В. О. Сухомлинського, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії та Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, що засвідчують довідки про впровадження.

Отже, дисертаційне дослідження Жаровської О. П. охоплює цілісний процес науково-дослідної роботи, який містить усі стадії: від зародження ідеї, теоретичного вивчення проблеми та стану її розробленості, експериментальної перевірки педагогічних умов до широкого впровадження результатів у практику роботи вищої педагогічної школи. Теоретична і практична значущість дослідження посилюється й завдяки тому, що майже всі основні положення та рекомендації відображені в 15 одноосібних публікаціях дисертантки, а також апробовані під час виступів на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях.

Суттєвою позитивною ознакою є й те, що в цілому завдання дослідження, поставлені Жаровською О. П. та її науковим керівником, професором Акімовою О.В., знайшли в дисертації своє послідовне та вичерпне відображення, тому структуру і зміст роботи вважаємо чіткими й лаконічними. Аналіз здобутих у ході наукового пошуку результатів завершено стислими й водночас змістовними висновками. Варто наголосити, що основні рекомендації і висновки дисертанткою були доведені до рівня можливості їх широкого практичного використання викладачами педагогічних вищих навчальних закладів.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Жаровської Олени Петрівни, вважаємо за необхідне зупинитися на деяких недоліках, висловити певні зауваження та побажання щодо подальшого його вдосконалення, а саме:

1. У роботі сутність дефініції «патріотичне виховання» дослідниця намагалася розкрити на міждисциплінарному рівні як педагогічне явище і процес. Це вважаємо цінним досягненням, однак, на нашу думку, у тексті дисертації й авторефераті варто було б спочатку розкрити авторську позицію щодо головної дефініції і лише після цього характеризувати сутність та зміст патріотичного виховання майбутніх учителів, наголосивши на відмінностях й особливостях його формування і розвитку в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету.

2. Доцільно було б ширше проаналізувати недоліки в організації виховної роботи щодо патріотичного виховання в педагогічних університетах.

3. У підрозділі 2.1. автором поданий аналіз наявних у педагогічній науці підходів до визначення критеріїв та показників патріотичного виховання, який можна скоротити, а визначити лише основні тенденції.

4. Варто було б здійснити порівняльний аналіз стану організації патріотичного виховання у педагогічних університетах різних регіонів України, увиразнити основні досягнення і недоліки залежно від історичних, етнічних, соціокультурних, мовних та інших чинників.

5. У додатках бажано ширше подати конкретні зразки творчості студентів - майбутніх вчителів з патріотичного виховання учнів.

Разом з тим, висловлені зауваження не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке є завершеним, цілісним і самостійним та в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності повною мірою розв'язують поставлені завдання, важливі для сучасної педагогічної науки. Це підтверджує наукову зрілість і професійну компетентність дисертантки.

Автореферат дисертації Жаровської О.П. написаний відповідно до існуючих вимог і повністю відповідає змісту та структурі дисертації, дає чітке уявлення про особливості проведеного дослідження і його результати.

Аналіз дисертаційного дослідження, автореферату й опублікованих наукових праць дає підставу зробити такий загальний висновок:

за актуальністю й обсягом, повнотою викладу основних результатів дисертаційне дослідження відповідає порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання, а його автор Жаровська Олена Петрівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 - теорія та методика виховання.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри мовознавства
Вінницького національного
технічного університету

O. Abramchuk

О. В. Абрамчук

09 вересня 2015 р.

Підпис *Абрамчук О.В.*
ПОСВІДЧУЮ
Зав. канцелярією *[Signature]*